

Galatia

Horok Lirna La'an

Manin noho Galatia ka ramwali ri Yahudi. Nonolu hir hoikani noho makromon mamani, maa rakan lere Paulus lan loikaru Yesus. Lirna Wawa'an lolo noho Galatia, ri heruwali akin naili'il Makromod Yesus.

Paulus namharedi Galatia me'e ne, ri namehin laa Galatia wali'ur wakuku wanakuku ma ka namlolo. Meser man wukupoho onne ra'aheni, "Yon ik akin naili'il Makromod Yesus mehe leke kamwali Nin ri, maa wa'an rehi ik lernohi Makromod Lalap Nin konomdere ida man Ai nanala Abraham ma na'aheni lam sunat la lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme haenhi."

Paulus dernedi rir wanakuku onneni ne, ai na'ahan. Lolo ainin horok man laa ri Galatia eniyeni an wakunu na'aheni, "Ik kamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna ono ik akin naili'il Yesus mehe. Ya'u ka'u hopon ri na'ahenia, 'Lam sunat la lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme leke mi mamwali ri molololo.' Ka! Ik kamwali Abraham upun anan ma namlolo lere ik akin naili'il Yesus." Onne nin panaeku lere ik akin naili'il Yesus ik kamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna, la ik lernala rere'e haru man Makromod Lalap nouwedi Abraham haenhi (3:6-9). An wakuku wali'ur na'aheni, "Yon pene'ek ik kamwali ri molololo ono ik lak sunat, ee lernohi Musa nin holor halauk rahu enihe." Paulus nin wanakuku ma na'ono eni ik do'on lolo 2:16 noro 5:1.

Horok Ihin

1. Paulus nala wanakunu man hari horok (1:1-10).
2. Paulus loikaru ha wo'ira ri Galatia leke hi rauroin nin molollo aile nounaku hi (1:11-2:10).
3. Paulus wakuku ri Galatia na'ahenia ik kamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna ono ik akin naili'il Yesus mehe, ka na'ahenia ono ik lernohi agame nin holoor halauk rahu eni (2:11-4:31).
4. Paulus nounaku ri Galatia na'ahenia, "Yon hurinohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok eni nodi molollo ika...maa hurinohi Roh Kudus nodi molollo ik akin" (5:1-6:10).
5. Paulus nala nounaku man horu (6:11-18).

Paulus nala hiyene arore manin Galatia

¹⁻³ I wal'uhe, kerei raramne manin Galatia na'ahoruwedi!

Ya'u eni Paulus. Yo oro ik walinhe ma akin naili'il Yesus mai eni, mapanak ik Makromod Lalap noro Makromod Yesus Kristus rala rira rere'e haharu ki mi la hi'i mim holi moiliwi mahuwele.

Ri mormori kar hopon ya amwali hophopon ma nodi Lira Wawa'an eni, la hi kar kikan ya amwali onne haenhi, maa Yesus Kristus noro idewe ik Amad, Makromod Lalap ma na'amori Ai wali'ur nano Nin makmaki, mehen kikan maya'u amwali ma nodi Lira Wawa'an eni.

⁴ Makromod Yesus hi'i wewhe lernohi Makromod Lalap ma namwali iknik Ame Nin honorok aki, de mehen nala kemen ri nesne. Ende An pairedi iknik dohohala leke yon ik lernala hunukum. An hi'i onne leke huriyedi ika nano

noho wawan nin yakyak salsala ma aile lere eniyeni.

⁵ Ka'uli kasa'a Makromod Lalap laa ewi-ewi. Amin.

Paulus na'ahan ono manin Galatia enihe waliyedi kili'urne Lira Wawa'an ma namloleni

⁶ Mim hi'i ya'u hehel rehi ono idedi nanumene Makromod Lalap napoluwedi mi lolo Kristus Nin rere'e haharu lekpananne mi akim naili'il Lira Wawa'an eni, maa mim pelek huri we'eredie, la loledi kalla namehin me'e.

⁷ Kalla namehin kaale leke ik lernala rere'e haharu man Makromod Lalap nala maika, naukara Kristus Lirna Wawa'an man am loloi kakaruwedi ki mi me'eni. Ri aile man loikaruwedi wanakuku man sala me'e, de hi'i mi mehe kakaiyedi. Hi ra'aheni Kristus Lirna Wawa'an eni kan nokor, de ra'uwali rir wanakuku man saleni, penia mim waliyedi mi kili'urmne me'e.

⁸ Ya'u konohi mi nahenia lo'o ri aile ma nodi lira namehin ma ka namnehe noro Lira Wawa'an am loikaruwedi ki mi me'eni, na'amoli Makromod Lalap nakineri ai! Lo'o mayai mehe, ee hophopon a'am raram herre Lira Wawa'an eni, na'amoli Makromod Lalap nakineri man herre onne.

⁹ Lere ik minwuku makun am konohiyedi mi nahenia ri man hi'i heheni nakineriyedi me'e, la lere eniyeni ya a'aheni wali'ur, "Lo'o ri aile ma nodi lira namehin nano Lira Wawa'an mim kokaledi me'eni, ya apanak Makromod Lalap nakineriyedi ai!"

¹⁰ Ende, hi'ihewi i wal'uhe? Mim dernedi ainu'u wanakunu idedi eni, de lo'o mi mauroin nahenia ya anoin u'uli sasa'a nano ri mormori, ee

ka? Ka! Ya'u raram nodi kokala u'uli sasa'a nano Makromod Lalap mehe. Mi mauroin nahenia i raram nodi ahuwa'anedi ri mormori akinhe, ee Makromod Lalap? Lo'o ya'u raram nodi lernala ri nin u'uli sasa'a, ka amwali Kristus Nin hophopon wahwahan.

Paulus kan kokala Lira Wawa'an nano ri, maa nano Makromod Yesus mehe

¹¹ Konohiyala i wal'u na'ahoruwedi! Lira Wawa'an man ya'u loikaru eniyeni kan mai nano ri mormori nin honorok panaeku.

¹² Ya'u ka'u kokala Lira Wawa'an eni nano ri mormori, la ri mormori mahaku kan wakuku Lira onne maya'u, maa Yesus Kristus mehen konohi Lirna onne maya'u!

¹³⁻¹⁴ I wal'uhe mauroin ainu'u morimori nonolu eni, lere ya'u lernohi Yahudi nin agame makun. Ainu'u kunuu wali nammori rasala kerkerhe Yahudi nin agame, maa ya'u rehiyedi hi na'akeme ono yo odi aki man mou lernohi ik upud a'ad rira keneri hono'ok na'akemeni. Lere onne ya ahehe hi'i sus Makromod Lalap Nin kerei raramne, la ya ahehe esne mouwedi hi.

¹⁵⁻¹⁶ Kade ya'u hi'iyedi ha onne me'e, maa Makromod Lalap raram nodi nalhari Ananne lolo ya'u honorok akin. Kar mori ya'u makun, An niliyedi ya'u me'e, la napoluwedi ya'u leke loikaru Lirna Wawa'an eni ri ma ka namwali Yahudi enihe. An hi'i onne ono Ai namre'e namharu ya'u rehi, kade ya'u hi'i ha man ailanna lere nonolu eni. Lere Makromod Lalap nalhari Anan maya'u onne, ri mormori mahaku kan wakuku Lira Wawa'an eni maya'u makun.

¹⁷ Enla ka'u laa Yerusalem leke lernala wanakuku nano hophopon ma noluwedi ya'u rodi Lira Wawa'an enihe, maa ya'u idewe laa noho Arabia nanumene wali wali'ur laa kota Damsyik.

¹⁸ Anna wokelu horu mene ya ala'a laa kota Yerusalem, leke oro Petrus pakromo. Ya'u min-wuku noro ai alam idaweli wolima mehe.

¹⁹ Lere onne yo oro Yakobus (Makromod Yesus mo'oniwalla mememen) pakromo haenhi, maa ka'u do'on hophopon ma nodi Lira Wawa'an namehin enihe. Ya'u do'on woro'ohe mehe.

²⁰ I wal'u na'ahoruwedi, ainu'u wanakunu eniyeni namlolo kokkoo. Ik Makromod Lalap nauroin ka apoho.

²¹ Onne horu ya'u laa noho Siria noro noho Kilikia.

²² Lere onne ka'u min Yudea de kerei raramne lolo onne ka rauroin ya'u makun,

²³ maa hir derne ri namehin ra'aheni, "Paulus ma nonolu eni hi'i sus maika, mahan wakuku Yesus Lirna Wawa'an man nonolu an ken nano'onnyake."

²⁴ Enpenia hi ra'uli rasa'a Makromod Lalap ono hir derne inhawa ma namwali maya'u eni.

2

Paulus pakromo noro Petrus, Yakobus, noro Yohanis man panulu lolo kerei Yerusalem

¹ Nakawedi anna idaweli wo'akka, yo oro Barnabas wali wali'ur laa Yerusalem, ai moro Titus haenhi.

² Ya'u laa Yerusalem ono Makromod Lalap hopon ya'u laa. Rakanedi Yerusalem ne, ya'u

pakromo noro man panulu lolo kerei raramne mehe. Ya'u konohi hi Lira Wawa'an ihin man ya'u loikaru ri ma ka namwali Yahudi enihe leke ya auroin lo'o hir kokala ainu'u honowok, ee ka. Yon hi'i hi kar kokala ainu'u wanakuku, de ainu'u honowok man ya'u hi'iyedi noro honowok man ya'u hihi'i lere eniyeni kan min haida.

³ Kade Titus onne ri Yunani, maa man panulu lolo Yerusalem onnenihe ka rakerne ai lan sunat lernohi Makromod Lalap Nin holoor halauk eni.

⁴ Enimaa ri Yahudi heruwali ra'aheni hi ramwali ri Kristen, maa rapoho. Hi onnenihe hopon Titus laa sunat. Hir kokme'e ramwali ri Kristen leke mai koklolo ra'inau mayai, ono rir panaeku penia ri Kristen na'akeme ka rahinuri nano Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe. Maa keneri hono'ok onne ka nodi molollo maika me'e, ono ik koro Yesus Kristus kamwaliyedi mahaku me'e.

⁵ Ende ik ka'okuledi rir panaeku onne, leke yon kawo'or kawa'aha Makromod Lalap Lirna Wawa'an eni noro rir wanakuku ma ka namlolo onne. I wal'uhe, Lira Wawa'an man mim kokaledi me'eni penia namlolo kokkoo.

⁶ Enla man panulu lolo Yerusalem onnenihe man rin wekel uluwakun lalap lolo kerei, ka ra'uwali haida ainu'u wanakuku eni. Lo'o hi ramwali uluwakun lalap, ee man lolo yawa kan min haida maya'u, ono Makromod Lalap ka na'ili ka naloho ri.

⁷ Man panulu onnenihe dervedi ainu'u wanakuku, maa hi kar herre haida. Hi rauroin nahenia Makromod Lalap kikanedi ya'u leke odi Lira Wawa'an eni laa ri ma ka namwali Yahudi

namnenehe Makromod Lalap kikanedi Petrus namwali ma nodi Lira Wawa'an eni laa ri Yahudi enihe.

⁸ Makromod Lalap penia nala ruri pe'el Petrus leke namwali ma nodi Lira Wawa'an eni laa ri Yahudi enihe. Naise onne, Makromod Lalap nala ruri pe'el ya'u leke yo odi Lira Wawa'an eni laa ri ma ka namwali Yahudi enihe.

⁹ Ende Yakobus, Petrus noro Yohanis ma namwali uluwakun ri Kristen na'akeme ma aile Yerusalem, hir re'e kokala ya'u noro Barnabas la ra'aheni, "Namlolo kokkoo, Makromod Yesus napoluwedi Paulus leke namwali ma nodi Lira Wawa'an eni." Enpenia ai moro hi tape masiyedi me'e. Tape masi eniyeni namwali tanada nahenia ainima honorok aki mahaku. Mayai lolo nodi wuku na'akeme raramne, ida ma ne'eno hi ida, de am howok noro ri ma ka namwali Yahudi enihe la hir howok noro ri Yahudi enihe.

¹⁰ Wokeluhe rapanak eni mehe, "Yon hamlinu ri Kristen ma na'alehe naulinu lolo Yerusalem." Enla ya akin namrana hi'i rir panaeku onne.

Paulus dadiyala Petrus, ono Petrus nako'uwedi kemen nano ri ma ka namwali Yahudi enihe

¹¹ Lere Petrus rakanedi Antiokhia, ya'u dadiyale lolo heri kalarna ono an hi'i ha man sale.

¹² Nonolu ai ka na'ili naloho ri Yahudi noro ri ma ka namwali Yahudi, de noro ma ka namwali Yahudi enihe ra'akwuku. Enimaa ler ida Yakobus nin ri orwali ida woro'o mai nano Yerusalem. Nano lere onne Petrus nako'uwedi kemen nano ma ka namwali Yahudi enihe* ono ai namka'uk

* **2:12** 'Ma ka namwali Yahudi enihe' wekel ri ma kan sunat.

ri Yahudi onnenihe, de ka noro ma ka namwali Yahudi enihe ra'akwuku me'e.

¹³ Enla kade hi rauroin rir hini'i onne ka namlolo, maa ri Yahudi namehin enihe lernoheyedi Petrus nin hini'i man sala onne haenhi. Onne kan mehe, maa Barnabas lernoheyedi hi haenhi, de ka na'akwuku noro ma ka namwali Yahudi enihe me'e.

¹⁴ Ya'u do'onedi hi kar lernoheyedi Lira Wawa'an nin panaeku ma namlolo eni me'e, de ya'u dadiyala Petrus lolo heri kalarna a'aheni, "I wal'u, Petrus! O mamwali ri Yahudi, maa nadedem om lernoheyedi ri ma ka namwali Yahudi rir noho honolla, la o me'ene ka masala kerkerhe Makromod Lalap Nin keneri hono'ok me'e, de alhi'ihepe o makerne ri ma ka namwali Yahudi enihe lernoheyedi keneri hono'ok rahu eni?"

Ik kamwali ri molololo, ono ik akin naili'il Yesus Kristus mehe

¹⁵ Yo oro Petrus eni, nano lere momori airo eni ai mamwali ri Yahudi, la ainim hini'i wenewhe kan ailanna naise ma ka namwali ri Yahudi enihe.

¹⁶ Kade ainim hini'i kan ailanna, maa ai mauroin ainim hini'i wenewhe man wa'an onneni kan hi'i yai mamwali ri molololo Makromod Lalap leken kalarna. Ri mahaku ka namwali ri molololo ono hir lernoheyedi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok eni, maa ri ma akin naili'il Yesus mehe. Onne penia ai kam pu'ik heli Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe leke mamwali ri molololo Ai kalarna, maa ai akim naili'il Yesus Kristus mehe.

¹⁷ Enla ri Yahudi heruwali ra'aheni ainim dohohala aile, ono ai kam lernoheyedi keneri hono'ok enihe, maa ai akim naili'il Kristus mehe leke An

hi'i mayai mamwali ri molololo Makromod Lalap leken kalarna. Ri man wakunu heheni ra'aheni Kristus hi'i mayai madiyaur dohohala ono ai kam hi'i wewhe keneri hono'ok na'akeme, maa rir panaeku onne ka namlolo wake'e!

¹⁸ Lo'o ya'u hi'iyedi kenekrohu yon lerno hi keneri hono'ok rahu eni, maa ya'u wali wali'ur lerno hi keneri hono'ok, ainu'u panaeku onne kan min haida la ya amwali man hi'i dohohala wali'ur. Ainu'u hini'i onne naise ya aiye'eredi heuheu lo'olo'ol la yo odi horn arn lo'olo'ol onne a'ariri heuheu wali'ur.

¹⁹ Nonolu eni ya ahehe lerno hi keneri hono'ok na'akeme, maa keneri hono'ok onne kukul mouropo nahenia ya'u hi'i dohohala nammori, la kan hi'i ya amwali ri molololo Makromod Lalap kalarna. Ende ka'u mori pu'ik heli keneri hono'ok onne me'e, maa ya'u mori lerno hi Makromod Lalap Nin honorok aki mamani. Lere eniyeni ainu'u morimori lo'olo'ol maki noredi Kristus lolo au kekiyowok me'e, la Makromod Lalap do'on onne naise yo oro Ai maki wewerre.

²⁰ Ende ka'u mori naise nonolu eni me'e, maa Kristus penia mori lolo ya'u raramne. Lere ya'u aile mai noho wawan makun, ya akin naili'il mamani Makromod Lalap Ananne ma naramyaka ya'u eni. Ai nala kemen resne nahinerre ya'u leke yon i lernala hunukum makmaki.

²¹ Ende i wal'uhe, Makromod Lalap Nin rere'e haharu eni penia hi'i ik kamwali ri molololo Ai kalarna, de ya amhene a'okul Nin rere'e haharu onne. Lo'o ik kamwali ri molololo ono ik lerno hi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok rahu eni, Kristus Nin makmaki eni kan min haida.

3

Yon pu'ik heli Makromod Lalap Nin keneri hono'ok, maa pu'ik heli mehe Yesus

¹ Eih! I walin manin Galatia mie! Mi maploo rehi! Inhoi paipudi mi penia mi kam lerno hi wanakuku ma namlolo me'e?! Lere man laedi me'e, ya'u wakuku mi mouropo hi'hepe hir wairesne Yesus Kristus lolo au kekiyowo ke.

² Horhorok inhawa ma namwaliyedi mi lere man laa eni. Lo'o mim lernala Roh Kudus ono mim lerno hi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok onne? Ka menea! Mim lernala Roh Kudus ono mim derne Lirna Wawa'an eni, de mi akim naili'iledi Yesus!

³ Mi lo'o ma'iseri me'e?! Lere dedesne mi akim naili'il Yesus onne, Roh Kudus hi'i mi mamwali ri worworu. Alhi'hepe mim ken modi minim ruri pe'el ma'ahoru Nin honowok onne leke mamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna! Onne kan wa'an!

⁴ Panaeku nammori namwaliyedi noro mi me'e ono mim lerno hi Lira Wawa'an eni, de alhi'hepe mi raram nodi lerno hi Yahudi rir keneri hono'ok wali'ur? Yono! Yon hi'i de panaeku rahu ma namwaliyedi mi onne, kan min haida.

⁵ Ende i wal'u na'ahoru, Makromod Lalap naledi Roh Kudus ki mi me'e, la An hi'iyedi ha wo'ira lolo minim morimori man ri mormori kan dodo'onnala makun. Lo'o mi mauroin nahenia An hi'i onne ono mim lerno hi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe? Ka menea! An hi'i onne, ono lere mim derne Lira Wawa'an eni mi akim naili'il Makromod Yesus mehe.

⁶ Panaeku onne namnenehe Abraham nonolu eni. Ai akin namkene naili'il Makromod Lalap

Nin nou, de MAKROMOD na'aheni Abraham onne namwali ri molololo. *

⁷ Ende, ik kauroin mouropo nahenia inhoi akin naili'il Kristus, hi penia ramwali Abraham 'upun anan' kokkoo.

⁸ Nano nonolu eni Makromod Lalap Nin panaeku hi'i ri ma ka namwali Yahudi enihe ramwali ri molololo Ai leken kalarna, horo nahenia hi akin naili'il Yesus. Lira Wawa'an onne nonolu me'ede horokedi aile Horok Lap me'e. Hir horokedi Makromod Lalap Nin nou laa Abraham na'aheni, "Yo odi o leke Ya amre'e amharu ri na'akeme lolo noho wawan." *

⁹ Ende ri na'akeme ma akin naili'il Makromod Lalap naise Abraham, hir lernala Makromod Lalap Nin rere'e haharu haenhi.

Ri mahaku kan paekunala lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme leke lernala or'ori dardari ma kan horu eni

¹⁰ Lolo Horok Lapeni, horhorok aile ma na'aheni, "Makromod Lalap nakineri ri na'akeme ma kan hi'i wewhe lernohi keneri hono'ok na'akeme man aile Musa nin horok enihe." * Ende inhoi nahehe namwali ri molololo ono lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok eni, an lernala keneri kanai nano Makromod Lalap ono ri mahaku kan paekunala lernohi keneri hono'ok onne na'akeme.

¹¹ Horok Lap Lirna aile haenhi ma na'aheni, "Ri ma akin naili'il Makromod Lalap mehe ramwali ri molololo Ai kalarna penia lernala or'ori dardari ma kan horu eni." * Ende ik kauroin mouropo

* **3:6** NN. 15:6 * **3:8** NN. 12:3, 18:18 * **3:10** Ul. 27:26 * **3:11** Hab. 2:4

nahenia ka karuri hi'i wewhe Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme leke kamwali ri molololo Ai leken kalarna.

¹² Kalla man wakuku ika aki ma naili'il Makromod eni namehin wake'e nano kalla man wakuku ika hi'i wewhe Makromod Lalap Nin keneri hono'ok onne, ono kalla onne kan wekel aki ma naili'il Makromod, maa na'aheni, "Lo'o rin hi'i wewhe Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme kokkoo, an lernala morimori man wa'an lolo Makromod Lalap leken kalarne." *

¹³ Makromod Lalap nakineriyedi ik na'akeme ono ik larlewenedi Nin keneri hono'ok enihe, maa Kristus huri we'eredi ika nano keneri onne me'e. Horhorok aile Horok Lap ma na'ahenia, "Ri man wairesne lolo au meriri, ai onne Makromod Lalap nakineriyedi me'e." * Ende lere Kristus wairesnedi lolo au kekiyowok onne, An herre maika de mehen lernala Makromod Lalap Nin keneri.

¹⁴ Kristus hi'i onne leke ri ma ka namwali Yahudi enihe kokala rere'e haharu man Makromod Lalap nouwedi Abraham haenhi. Hir kokala rere'e haharu onne ono hi akin naili'il Yesus Kristus. Ende lo'o ik akin naili'il Yesus Kristus man maki lolo au kekiyowok eni, ik lernala Roh Kudus man nonolu eni Makromod Lalap nouwedi me'eni.

Nou man Makromod Lalap naledi Abraham noro upun ananhe, kan herre laa ewi-ewi

¹⁵ I wal'uhe, ya ala wanakunu naho'ok ida nano iknik morimori akilere. Lo'o ri aile man hi'i horok

* 3:12 Im. 18:5 * 3:13 Ul. 21:23

nou. An hi'i horok nou onne horu, na'ono naw-inauwedi, de ri mahaku kan herre, ee ra'uwali panaeku namehin nano nou onne.

¹⁶ Namnenehe, Makromod Lalap hi'iyedi Nin nou ma namkene noro Abraham noro Upun Anan. Lolo Horok Lapeni Makromod Lalap ka na'aheni, “noro Abraham noro upun ananhe,” manin panaeku ‘upun anan nammori’, maa Ai na'aheni, “noro Abraham noro upun anan ida”. * Makromod Lalap hi'i Nin nou noro Abraham noro Upun Anan ida mehe, Ai onne Kristus.

¹⁷ AINU'U panaeku hi'i heheni: Makromod Lalap huhu wawar Nin nou An hi'i noro Abraham. Nakawedi anna rahu wo'akka welikelu nanumene Ai nala Nin keneri hono'ok ri mormori, maa Nin keneri hono'ok onne kan herre Nin nou ma namkene man An hi'iyedi noro Abraham onne. *

¹⁸ Horhorok! Yon mauroin nahenia Makromod Lalap nala Nin rere'e haharu ono mim lernohi keneri hono'ok onne. Onne nin panaeku An herredi Nin nou, de kan lernohi Nin nou noro Abraham me'e, maa onne ka namlolo ono Makromod Lalap nala Nin rere'e haharu Abraham lernohi Nin nou ma namkene onne mehe, ka napanak wanalhanne ida.

Makromod nala keneri hono'ok onne leke ik kauroin ik hi'iyedi dohohala me'e

¹⁹ Ende, Makromod Lalap Nin inhawa panaeku penia nala keneri hono'ok laa Musa? Makromod Lalap nala Nin keneri hono'ok Musa leke ri mormoriyana rauroin mouropo inhawa ma namwali

* **3:16** NN. 12:7 * **3:17** Kel. 12:40

dohohala. Ainin panaeku ri mormori lernohi keneri hono'ok onnenihe rakan lere Yesus mai. Ai penia namwali Upun Anan man Makromod Lalap wewekel onne lere Ai nala Nin nou laa Abraham nonolu eni. Makromod hopon Nin hophopon a'am raram nala Nin keneri hono'ok Musa, la Musa onne namwali Makromod Lalap Nin man hemen lira ma nodi Nin keneri hono'ok laa ri heri ri wali.

²⁰ Lo'o ri ida hi'i nou noro ri namehin, ai nad-edem nair man hemen lira leke paku woro'ohe. Ende lere Musa loikaru Makromod Lalap Nin keneri hono'ok onne ai namwali Makromod Lalap Nin man hemen lira, maa lere Makromod Lalap hi'i Nin nou noro Abraham, Ai kan nair man hemen lira. Makromod Lalap mehe nala Nin nou Abraham.

²¹ Ende lo'o keneri hono'ok enihe ra'okuledi Makromod Lalap Nin nou ma namkene noro Abraham onne? Ka! Lo'o namlolo kokkoo rin lernala or'ori dardari nano keneri hono'ok, onne nin panaeku ri man hi'i lernohi keneri hono'ok na'akeme namwali ri molololo Makromod Lalap kalarna, maa onne ka namlolo.

²² Horok Lap Lirna aile ma na'aheni dohohala nodiyedi molollo ri mormori lolo noho wawan na'akeme me'e. Enpenia or'ori dardari man Makromod Lalap nouwedi me'eni ik kokala ono ik akin naili'il Yesus Kristus mehe, kalla namehin kaale.

²³ Lere Yesus kan mai noho wawan makun, Makromod Lalap Nin keneri hono'ok onne nodi molollo ika mamani. Iknik morimori naise ri ma aile bui raram ono keneri hono'ok onne duni ta'al ika mamani hehen nanumene Makromod Lalap

na'amou na'aropedi Kristus maika penia ik akin naili'iledi Ai me'e.

²⁴ Keneri hono'ok enihe naisa meser ma nadiyahaka maika hehen nanumene Kristus mai den hi'i ik kamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna ono ik akin naili'il Ai.

²⁵ Lere eniyeni ik akin naili'iledi Kristus me'e, de keneri hono'ok onnenihe ka nodi molollo maika me'e.

²⁶ I wal'uhe, mi na'akeme mamwali Makromod Lalap ananhe ono mi akim naili'il Yesus Kristus.

²⁷ Rin ulutadedi mi me'e, de moro Kristus mamwaliyedi mahaku me'e, la mim kokaledi Kristus Nin morimori me'e, de minim morimori naise Ainin morimori me'e.

²⁸ Makromod Lalap ka na'ili naloho ri Yahudi noro ri ma ka namwali Yahudi, man hophopon noro ma ka namwali hophopon, mo'oni noro maeke. Ai penia po'on mi na'akeme namnenehe ono moro Kristus Yesus mamwali mahaku.

²⁹ Mi peni mamwali Kristus Nin ri, de mi mamwali Abraham upun ananhe haenhi. Ende mim lernala Makromod Lalap Nin rere'e haharu man An nouwedi Abraham haenhi.

4

¹ I wal'uhe, ya ala wanakunu naho'ok ida wali'ur leke a'amou i lir'u idedi eni. Tatanida aile, la aman namwali orkanaru. Lere tatana onne lapedi me'e, an manarna aman nin linikir kanaru na'akeme, maa lere ai tatana makun, ainin molollo kaale namnehe ma namwali hophopon de kan lernala haida-haida.

² Ri namehin aile man ilitolle ai la nadiyahaka nin hahaa hehen nanumene rakan lere man aman kukukul eni.

³ Onneni namnenehe noro maika. Yesus kan mai makun, ik kaisedi tatana onne, ono noho wawan honolla noro holoor halauk rahu eni rodi molollo maika,

⁴ maa rakan lere alam man Makromod Lalap niliyedi eni, An hopon Anan mai noho wawan. Anan onne, maeke morie, la Ai namwali ri Yahudi man derne nakani Makromod Lalap Nin keneri hono'ok eni.

⁵ An mai leke huri we'er ika nano keneri hono'ok onne nin molollo leke hi'i ika kamwali Makromod Lalap ananhe.

⁶ Ik kamwaliyedi Ai anan me'e, de Makromod Lalap hopon Anan Nin Roh mori lolo ik raramne la hi'i maika kapolu Makromod Lalap, 'Papa'.

⁷ Ende noho honolla noro holoor halauk onne ka rodi molollo hi'i maika kamwali hophopon me'e, maa ik kamwaliyedi Makromod Lalap ananhe me'e, de ik kokala Nin rere'e haharu na'akeme man Ai na'akenedi ananhe me'eni.

Keneri hono'ok kan hi'i ri namwali ri molololo Makromod Lalap kalarna

⁸ Nonolu eni mi ka mauroin Makromod Lalap makun, de noho makromon ma ka namloleni rodi molollo mi mamani.

⁹⁻¹⁰ Maa lere eniyeni mi mauroinedi Makromod Lalap me'e, ee lo'o wa'an rehi ya aheni Ai nau-roinedi mi me'e! Alhi'ihopenia mi raram nodi hurinohi noho wawan eni honolla noro holoor halauk enihe nodi molollo mi wali'ur?! Mi masala kerkerhe Yahudi rir holoor halauk enihe: Alam Renren Warwarna, lere alam lalapa ma na'ono

leke ra'an romun, wollo hanara, la alam lalap namehin na'akeme. Noho honolla noro holoor halauk onnenihe ka nala rere'e haharu ki mi, la kan huri we'er mi nano dohohala.

¹¹ Ya'u ma'irhu nahenia ainu'u mahmaha awenne lere yo odi Lira Wawa'an loikaru ki mi eni loledi leken.

¹² I wal'u na'ahoru, ya apanak an'anhedi mi mahinuriyedi nano Yahudi rir holoor halauk rahu onne naise ya ahinuriyedi me'e haenhi. Kade ya amwali ri Yahudi, lere yo oro mi min wewerre, ka'u lernohi Yahudi rir noho honolla naisa mi kam lernohie haenhi.

Lere onne mim ilitolle maya'u wawa'anedi.

¹³ Lo'o mim horhorok ainu'u mamai lere dedesne onne makun. Lere onne i kem'u apinhale, de onne namwali leken paharin ya'u loikaru Yesus Lirna Wawa'an eni ki mi.

¹⁴ Kade i kem'u man apinha onne hi'i mi mahalarna, maa mi ka ma'okul mahoi ya'u. Mim kokala ya'u naise ya amwali Makromod Lalap Nin hophopon a'am raram, ee naise mim kokala Yesus Kristus mehe.

¹⁵ I wal'uhe, lere onne mi akim nahuwa'an rehi. Alhi'ihopenia mi akim ka nahuwa'an naise nonolu me'e? Ya'u mehe auroin lere onne lo'o ya apanak mim hi'i haida leke paku maya'u, mi mamkene hi'ie. Mi maramyaka ya'u hehen nanumene lo'o hiduwedi mi makam mala maya'u harome!

¹⁶ Nonolu eni ya'u konohiyedi panaeku ma namlolo ki mi me'e, de alhi'ihopeni mim pene'ek ya amwali minim arwalie?!

¹⁷ Ri man paeku hi'i mi lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe rahehe rala mi akim,

maa rir panaeku onne kan wa'an. Hirira panaeku mi akim nahinuriyedi nano maya'u, la mi akim namrana lernohi rir wanakuku leke yom derne makani maya'u me'e.

¹⁸ Lo'o mi mampe'el lernohi panaeku ida, onneni wa'an, horo nahenia panaeku mim lernohi onne namlolo! Lo'o ya'u aile, ee ka, wa'an rehi mampe'el lernohi panaeku ma namlolo mamani.

¹⁹ I wal'uhe, mi maisa ya an'u mememen. I kem'u apinha naisa maeke ma na'akeki moriyana, ono ya'u nair ainu'u ruri pe'el leke paku mi mori wawa'an noro Kristus wali'ur. Ya amkene paku mi hehen nanumene Kristus Nin morimori namkenedi mi akim.

²⁰ Ors eni ya'u raram nodi rehi ya'u minwuku oro mi odi lir mamamal paku mi, maa ka namwali, de yo odi lir apipinha ono ya'u ka auroin inhawa ma nakoko penia mim lernohi wanakuku ma ka namlolo.

Naho'ok Hagar noro ri man lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok la naho'ok Sara noro ri ma akin naili'il Yesus

²¹ I wal'uhe man raram nodi mori lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe, yon hi'i de mi ka mauroin inhawa man horokedi lolo Musa nin Horok makun!

²² Horok onne konohi nahenia Abraham anan woro'o. Anan ida inna naranne Hagar ma namwali hophopon, la anan ida inna naranne Sara ma ka namwali hophopon.

²³ Anan man mori nano maeke ma namwali hophopon onne, ra'ori naise tatana nadedem lernohi ri mormori rir honorok panaeku aimehi, maa anan man mori nano maeke ma ka namwali

hophopon onne, ra'ori lernohi Makromod Lalap Nin nou noro Abraham.

²⁴⁻²⁵ Maeke woro'o onnenihe ramwali wanakunu naho'ok ida maika. Hi raulinu rauwali kalla woro'o rin lole leke ramwali ri molololo Makromod Lalap kalarna. Abraham hono Hagar namnenehe noro ri man lole kalla lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok eni leke ramwali ri molololo. Ri na'akeme man lernohi keneri hono'ok enihe mori naise ma namwali hophopon, ono keneri hono'ok onne nodi molollo hi. Ende Hagar eni naho'ok naise wo'or Sinai* man aile noho Arab, noro idewe kota Yerusalem ma aile noho wawan eni, ono Yerusalem ne'en raram mori naise hophopon, ono hir derne rakani keneri hono'ok enihe.

²⁶ Enimaa Sara eni naho'ok naise Yerusalem ma aile a'am raram. Sara onne namwali iknik ine, la koro ai ka kamwali hophopon ono ik kahinuri kawine'eredi nano keneri hono'ok enihe me'e.

²⁷ E'eniyeni naise horhorok aile Horok Lap ma na'aheni,

“Maeke ma kan moriyana wake'e, o akim nahuwa'enedi!

O man nelhen kan apinha ono ka moriyana, mahuwa'enedi o akim la mahinara.

Kade o kam moriyana, maa o upmu anumhe lawanne narehi maeke ma nin mo'oni aile.”
*

²⁸ I wal'u na'ahoru, ik kaisa Abraham anan Isak onne, ono ik kamwaliyedi Makromod Lalap ananne lernohi Nin nou ma namkene.

* **4:24-25** Musa kokala keneri hono'ok nano Makromod Lalap lolo wo'or Sinai onne. * **4:27** Yes. 54:1

²⁹ Lere nonolu onne, Hagar anan man mori lernohi ri mormori nin panaeku aimehi onne, hi'i sus mo'oniwalla karuri man mori lernohi Makromod Lalap Nin nou eni. Lere eniyeni ha ma naise onne namwali haenhi. Ri aile man kerne dalha maika man lernohi Roh Kudus Nin honorok aki, leke hi'i ik lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe.

³⁰ Enimaa horhorok aile Horok Lap ma na'aheni, “Mohiyedi maeke ma namwali hophopon noro ananne laa paharne, ono lere man mai aman ka nala nin linikir kanaru hophopon anan, maa ai nale maeke ma ka namwali hophopon anan.” *

³¹ Ende ik ka kaisa Hagar ma namwali hophopon onne ananhe, maa ik kaisa Sara ma ka namwali hophopon onne ananhe, ono ik kahinuri kawine'eredi nano keneri hono'ok me'e.

5

Yon hurinohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok duni ta'al mi ono Yesus huri we'eredi ika me'e

¹ I wal'u na'ahoru, Kristus huri we'eredi ika nano keneri hono'ok eni me'e, de ik akin namkene naili'il Ai mamani, la yon hurinohi keneri hono'ok enihe nodi molollo ika wali'ur.

² Horhorok! Yau, Paulus mehe kukunohi mi eniyeni, “Lo'o mim hurinohi ri sunat mi leke mamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna, Kristus Nin hini'i onne kan min haida de kan paku mi.”

* **4:30** NN. 21:10

³ Ya a'aheni wali'ur, “Lo'o ri aile ma napanak sunat lekpananne nahuwa'an wali'ur noro Makromod Lalap, la lo'o an larlewenedi keneri hono'ok ida mehe nano keneri hono'ok na'akemeni, onne nin panaeku ai ka nahuwa'an wali'ur noro Makromod Lalap.”

⁴ Lo'o mi raram nodi lernohi keneri hono'ok enihe leke mamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna, minim dunu'ul kanali noro Kristus kaprohuwedi me'e, la mamhene kokala Makromod Lalap Nin rere'e haharu man Ai nala ki mi eni.

⁵ Enimaa Roh Kudus nodi molollo mayai ma akin naili'il Kristus, penia ai mamkene lapan Makromod Lalap hi'i ai mamwali ri molololo Ai kalarna.

⁶ Mayai man du'ul kaliyedi noro Yesus Kristus me'eni, lo'o am sunatedi, ee kam sunat, kan min haida, maa panaeku ma na'ono, ai akim naili'il Yesus kokkoo penia ai maramyak ainim ri heri ri wali enihe.

⁷ Nonolu eni mi akim naili'il Yesus wawa'an, la mim lernohi wanakuku ma namlolo mamani, maa lere eni ka me'e. Inhoi kawala mi penia kam lernohi wanakuku ma namlolo me'e?

⁸ Mim derne makaniyedi wanakuku namehin, la wanakuku onne kan mai nano Makromod Lalap ma napolu mi mamwali ananhe.

⁹ Wanakunu naho'ok ida aile ma na'aheni, “Ragi taran mehe hi'i tapon ha'a nammori.” Hirira wanakuku onne naisa ragi eni.

¹⁰ Lo'o onne namlolo, maa Makromod penia hi'i maika kamwali mahaku, de ya auroin mim herre mi honorok akin de kam lernohi ri ma nodi

wanakuku poho onneni. Enla ya auoin Makromod Lalap nala hunukum ri man hi'i mi mehe kakaiyedi onne.

¹¹ I wal'uhe, ri aile ma na'aheni ya'u hopon mi lam sunat lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok enihe. Wanakunu onne ka namlolo wake'e! Lo'o ya'u wakuku nahenia wa'an rehi ri lan sunate, ri Yahudi ka na'ahan maya'u me'e. Ka'u wakuku onne, maa ya'u wakuku nahenia Yesus maki lolo au kekiyowok leke hi'i ik kamwali ri molololo Makromod Lalap kalarna, horo ik akin naili'il Ai. Hi kar kokala wanakuku onne, de hi'i apinpinha ya'u.

¹² Ya apanak ri man hi'i mi akim nado'o onnenihe, yon hir laa sunat mehe, maa wa'an rehi hir mehe kapaduvedi hi haenhi.

¹³ I wal'uhe, Makromod Lalap Nin panaeku napolu ika leke ik mori huri we'eredi nano keneri hono'ok rahu eni, maa Ai ka na'aheni huri we'eredi ik leke hi'i ha man ailanna lernohi ik raram nodi aimehi. Yono! Na'amoli ik ida ma naramyaka ida, la ida man paku ida mamani.

¹⁴ Keneri hono'ok ida aile ma na'aheni, "Maramyak minim ri mormori wali naise mi maramyak mi kemen mememen." * Lo'o ik lernohi keneri hono'ok onne mehe, ik lernohiyedi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme me'e.

¹⁵ Enimaa lo'o mi ida ma na'unihi ida, la ida ma na'an ida mamani naise ha mormori merwui, minim hini'i onne kan wa'an wake'e. Horhorok, lo'o mim hi'i heheni, mi ida ma nano'onnyaka ida.

* 5:14 Im. 19:18

Yon mori lernohi minim raram nodi aimehi, maa lernohi Roh Kudus Nin honorok aki

¹⁶ Derne makaniyala ainu'u honorok aki eni. Hurinohi Roh Kudus nodi molollo mi mamani leke yon hi'i panaeku man ailanna lernohi minim monmono kamanna ma aile mi irhun raramne me'e.

¹⁷ Panaeku man yak ma aile mi irhun raramne peni na'okul Roh Kudus Nin honorok aki, la Roh Kudus Nin honorok aki na'okul panaeku man yak ma aile mi irhun raramne, de ida ma na'ara noro ida mamani. Eni penia mi raram nodi hi'i ha man wa'an, maa mi kam hi'i.

¹⁸ Lo'o mim hurinohi Roh Kudus nodi molollo mi, keneri hono'ok enihe ka nodi molollo mi me'e.

¹⁹ Ik kauroin mouropo hini'i wenewhe ma namehiyala aile ri irhun raramne. Onneni hini'i naisa: lerpi'u lerwa'u, diniwar danawar man morso, monmono kamanna ma nodi ri mormori holi diwar dawar mamani,

²⁰ hi'i teitei, hi'i u'ur leher, rohon ara, wahi'i, kunu kehen ri, pelek na'ahan, kar peinohi ri namehin maa ilitolle kemen mehe, sopo se'er ri, na'ili naloho ri,

²¹ nakmanna ri nin hahaa, romun arak manha mamani, raram nodi laa yapi ra'ak romun mamani, la hi'i dohohala namehin-namehin haenhi. Lere man laedi eni ya a'ori honorok mi me'e, la ya'u konohi mi wali'ur, ri ma nin honoli naise onneni kan lernala Makromod Lalap Nin rere'e haharu ono Makromod Lalap ka nodi molollo hi.

²² Enimaa lo'o Roh Kudus nodi molollo maika, iknik hini'i wenewhe hi'i heheni: ik ida ma naramyak ida, ik akin nahuwa'an la ik holi

moiliwi mahuwele, ik kak pelek ka'ahan ri, ik ka kodi ailanna walha ailanna, ik ida man hi'i ha wawa'an noro ida, ida ma kan huri we'er ida,

²³ ik kodi lir mamamal ri mamani, la ik mehe kauroin kadiyaka ika. Keneri hono'ok kaale ma na'aheni hini'i wenewhe onne sala.

²⁴ Ri ma noro Yesus Kristus ramwali mahaku, monmono kamanna ailanna ma aile hi irhun raramne ka nodi molollo hi me'e. Hirira honorok panaeku man ailanna onne wairesnedi lolo au kekiyowok me'e.

²⁵ Roh Kudus naledi ika morimori worworu me'e, de wa'an rehi ik lerno hi Nin honorok aki mamani.

²⁶ Yon holi kukulu lalapa, yon ik ida man hi'i apinha ida akin, la yon ik ida man kunu kehen ida.

6

Ida man paku ida

¹ I wal'u na'ahoru, lo'o mim do'on mauroin mi wallum man akin naili'il Yesus ida nin hini'i man sala aile, mi man lerno hi Roh Kudus Nin honorok aki mamani mala nounaku ai leke an lole kalla ma namlolo wali'ur. Lere mi mala nounaku onne, yon modi lir apinha, maa modi lir mamamal. Enla, madiyaka mi kemmu leke yon mi madiyaur dohohala haenhi.

² Lere mi wallum lernala ha man sus, mi ida man paku ida, leke mi ida ma na'uwaru ida nin yodi wewerek. Lo'o mim hi'i onneni, mim derne makaniyedi Kristus Nin konomdere me'e.

³ Lo'o ri aile ma nauroin nahenia ai ma na'ono narehi ri namehin, maa onne ka namlolo, ai onne mehen wukupohedi kemen.

⁴ Wa'an rehi mi dohodoho mehem koklolo ma'inau minim hini'i wenewhe, leke mi mauroin hini'i onne wa'an, ee ka. Lo'o wa'an, mi akim nahuwa'enedi, la yon hoiwuku minim hini'i noro ri namehin nine,

⁵ ono mi meririi nodi na'uwara nin hini'i wenewhe aimehi.

⁶ Ya apanak nano minim ha wo'ira man wa'an, mi malala heruwali laa ri man wakuku Makromod Lalap Lirna Wawan ki mi eni.

⁷ Horhorok, i wal'uhe! Yon mim mehe wukupoho mi mauroin nahenia Makromod Lalap kan do'on nauroin minim hini'i man sala. Onne namlolo ono ik hap inhawa wini, ka'ili kadai wini onne ihin ennen haenhi.

⁸ Lo'o ri ida nin hini'i lernohi nin raram nodi man ailanna, an kokala ihin ennen man yak ono ai mehe naheiredi kemen nano Makromod Lalap laa ewi-ewi. Enimaa lo'o ri namehin hi'i hini'i man lernohi Roh Kudus Nin honorok aki, ai noro Makromod Lalap mori laa ewi-ewi, la onne namwali ihin ennen man wa'an.

⁹ Enla yon ik kaprehen hi'i ha man wa'an mamani, leke rakan lere man Makromod mehen nili, ik kokala ihin ennen man wa'an haenhi.

¹⁰ Ende lo'o minim leken aile, hi'i ha man wa'an ri mormori na'akeme mamani, rehirehi ik walin ma akin naili'il Yesus.

Nounaku man horu

¹¹ Ya'u, Paulus, mehe odi au rororo hi'i horok mai eni. Mi mehem po'on ainu'u honorokana man lape narehi nadedem, de loi honorok wawa'enedi.

¹² Ri man raram nodi ri Yahudi ra'uli hi, hi onne hopon mi lam sunat. Hirira panaeku hi'i onne leke yon ri Yahudi enihe hi'i apinpinha hi. Ri Yahudi

onnenihe radedem hi'i apinpinha ri na'akeme man wakuku nahenia ri man akin naili'il Kristus man wairesnedi eni lernala or'ori dardari ma kan horu eni.

¹³ Ri man lernohi holoor halauk sunat onne, hi mehe kar lernohi Makromod Lalap Nin keneri hono'ok na'akeme, maa hir hopon mim lernohi sunat leke hir holi kukulu lalap ono mim lernohiyedi rir honopon me'e.

¹⁴ Ya'u me'ene, ka'u suk a'akulu a'alap ya'u kemen, maa ya a'akulu a'alapa ik Makromod Yesus Kristus mehe ono wairesnedi Ai lolo au kekiiyowok me'e. Nin makmaki onne penia hi'i ya'u ka'u lernohi noho wawan eni nin panaeku wo'ira me'e, la ri mormori noho wawan kar peinohi ainu'u honorok aki haenhi.

¹⁵ Sunat, me, kar sunat, onneni ka namwali ha ma na'ono lolo Makromod Lalap kalarna. Ha ma na'ono wake'e, rin lernala morimori worworu nano Makromod Lalap.

¹⁶ Ya apanak Makromod Lalap nala Nin wawa'an rara'a la kukul Nin aki man wa'an laa ri man lernohi ainu'u wanakuku eni. Hi onne peni Makromod Lalap niliyedi ramwali ri Israel ma namlolo, Nin pipi unulu wawi tanma'a.

¹⁷ Ya apanak yon ri mahaku hi'i sus maya'u wali'ur. Dilheya'are nammori aiyedi i kem'u me'e ono ya amwali Makromod Yesus Nin ri.

¹⁸ Ya apanak Makromod Yesus Kristus nala Nin rere'e haharu ki mi. Amin.

Ainu'u tape masi,
Paulus

Makromod lalap lirna wawan New Testament in Kisar

copyright © 2008 Yayasan Sumber Sejahtera

Language: Kisar

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2008, Yayasan Sumber Sejahtera. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Kisar

© 2008, Yayasan Sumber Sejahtera. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022
97b91eda-c10a-5f87-8fec-cc597a825a4